

ศึกษาวิเคราะห์หลักการรักษาพยาบาลตามแนวพุทธกับการรักษาพยาบาลตามแนว การแพทย์สมัยใหม่

AN ANALYTICAL STUDY OF BUDDHIST AND MODERN HEALTH CARE PRINCIPLES

พระศรีพัชรโรดม, ดร.

Phrasriphatcarodom

พระปลัดเมธี เขมปญโญ

Phrapalad Mathee Kampanyo

สรารุณย์ วิจิตรปัญญา

Mr.Sarawut Vijitpanya

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ฟ่อนขุนผาเมือง เพชรบูรณ์

SARAWUT.VIJ@MCU.AC.TH

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์หลักการรักษาพยาบาลตามแนวพุทธกับการรักษาพยาบาลตามแนวการแพทย์สมัยใหม่” พบว่าหลักการรักษาโรคทางกาย มี 3 วิธี คือ การรักษาทางการแพทย์ การใช้ธรรมชาติบำบัด และการรักษาด้วยพลังจิต ส่วนการรักษาโรคทางใจใช้การเจริญวิปัสสนา คือ การใช้ปัญญาพิจารณาเห็นแจ้งตามความเป็นจริงในสังขาร แนวทางการแก้ปัญหาความเจ็บป่วยตามวิธีของพระพุทธเจ้า 2 ระดับ คือ ระดับโลกียะ มีเป้าหมายเพื่อการบรรเทาทุกข์ยามเจ็บป่วยและระดับ โลกุตตระ มีเป้าหมายเพื่อการพ้นทุกข์ คือการบรรลุมรรคผลนิพพาน โดยทั้ง 2 วิธีนี้สามารถนำไปใช้ได้ตามความเหมาะสมและความจำเป็นและความต้องการของแต่ละบุคคลได้เป็นอย่างดี พระพุทธองค์ทรงมีแนวทางในการแก้ปัญหาสุขภาพและความเจ็บป่วย 2 แนวทางใหญ่ๆ คือ การรักษาโรคด้วยธรรมโอสธ เป็นการนำเอาหลักธรรมขั้นสูงหมวดต่างๆ มาทำการบำบัดรักษาหลักการรักษาพยาบาลผู้ป่วยตามแนวพุทธและการรักษาพยาบาลสมัยใหม่ (แพทย์ทางเลือก) เป็นวิธีการที่สามารถป้องกันโรคที่จะเกิดขึ้นแก่มนุษย์ทั้งด้านร่างกายและจิตใจได้ แต่ในทางกลับกันเมื่อคนเรามีการดูแลสุขภาพของตนเองก่อนแล้ว เมื่อถึงเวลาหนึ่งการรักษาด้วยวิธีการต่างๆ ที่อาจจะ

ความแตกต่างกันตามอาการของโรคก็เป็นเพียงการเฝ้าระวังรักษาในระดับหนึ่งเท่านั้น เมื่อร่างกายเกิดความเปลี่ยนแปลงไป สิ่งที่ดีที่สุดคือการป้องกันหรือการดูแลสุขภาพของตนเองก่อน เพราะเราย่อมรู้สาเหตุที่เกิดขึ้นของโรคนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี แล้วปรับสมดุลของร่างกายด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การบริโภคอาหาร การออกกำลังกาย การบริหารจัดการ การอยู่กับธรรมชาติและสัญลักษณ์ที่ถูกต้อง เป็นการรักษาพยาบาลที่สอดคล้องกับหลักการรักษาพยาบาลทั้งตามแนวพุทธและสมัยใหม่เพราะเป็นการรักษาที่ต้นเหตุนั่นเอง

คำสำคัญ : การรักษาพยาบาล, แนวพุทธ, การแพทย์สมัยใหม่

Abstract

This academic article presents to study on the principle of patient treatment in accordance with Buddhist approach and modern treatment analyze the principle of patient treatment in accordance with Buddhist approach and modern treatment.

In the physical treatment there were 3 approaches included: Medical Treatment, natural therapies, and it was the treatment through the power of mind, but in the mental treatment, it was healed through the insight development, that is to say; How to use the wisdom to consider and realize as what really it is happened in compounded things. There were 2 levels of the guidelines for solving of the problems involving with the sickness made by the lord Buddha namely: Lokiya level-its target was aimed at suffering relief, and Lokuttara level-its target was aimed at accomplishment of Nirvana, both of them could be brought for utilization as suitable and necessary according to the need of each person very well. The lord Buddha had placed 2 main categories of the guideline for solving of the health problems included: How to make the diseases treatment with Dhamma medicine and how to bring various high groups of doctrines for sickness and illness healing.

The principle of patient treatment in accordance with Buddhist Approach and modern treatment [Alternative Medicine] was actually the approach used for 19-20 มีนาคม พ.ศ. 2565 ณ หอประชุมสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

prevention of diseases being occurred to human beings in both physical and mental aspects, but in the opposite side if our health had to be taken care first, the treatment with different approaches would have to be made according to symptoms of the disease, this was just only one level of the treatment, when our body had to be changed, what is the best approach of treatment, is prevention or taking care of our health first, because we had already known the cause of each disease very well, then the balance of our body had to be adjusted with different approaches such as food consumption, exercise, mind training, living with natural and appropriate hygienic condition which is the treatment being harmonious with the principle of patient treatment in accordance with Buddhist approach and modern treatment, because it was the treatment emphasized on the cause of the disease.

Keyword: medical treatment, Buddhism, health care

บทนำ

พระพุทธศาสนาถือว่าความเจ็บป่วยเป็นปัญหาสำคัญของมนุษย์เช่นเดียวกับปัญหาเกี่ยวกับความแก่และความตาย เพราะความเจ็บป่วยนั้นเป็นกระบวนการของชีวิตที่ดำเนินไปตามกฎแห่งธรรมชาติซึ่งใครๆ ไม่อาจปฏิเสธได้ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ เรามีความเจ็บเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไปได้ เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายได้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 22/57/99-100) อาการเจ็บป่วยทางร่างกายมีผลกระทบต่อจิตใจโดยตรง เรียกว่าป่วยทั้งทางกายและทางใจไปพร้อมๆ กัน ดังนั้น มนุษย์จึงพยายามแสวงหาวิธีการเอาชนะความเจ็บป่วยด้วยรูปแบบวิธีการต่างๆ เพื่อให้ตนเองปลอดภัยจากอาการเจ็บป่วยนั้น ในสมัยโบราณมนุษย์ใช้หลักการรักษาพยาบาลผู้ที่มีอาการเจ็บป่วยด้วยวิธีการทางธรรมชาติ เพราะมนุษย์อยู่กับธรรมชาติจึงรักษาพยาบาลโดยใช้ธรรมชาติบำบัด กล่าวคือใช้ยาสมุนไพรที่หาได้ตามธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นแบบรับประทาน แบบทา แบบพอกภายนอก ผู้ที่จะทำการรักษาพยาบาลได้ต้องเป็นผู้รู้และเข้าใจเกี่ยวกับยาสมุนไพรที่มีอยู่อย่างหลากหลายในธรรมชาติเป็นอย่างดี จึงจะสามารถนำมาประกอบ หรือปรุงเป็นยารักษาผู้ป่วยได้ตามอาการของโรคที่เกิดขึ้น ดังปรากฏในพระวินัยปิฎก หมวดเภสัชขันธ์กะ ซึ่งระบุถึงการรักษาพยาบาลโรคต่างๆ ด้วยเภสัช 5 ชนิด

19-20 มีนาคม พ.ศ. 2565 ณ หอประชุมสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย พร้อมทั้งยาสมุนไพรมะพร้าวที่ได้จากต้นไม้ต่างๆ เช่น เปลือกไม้ ใบไม้ ผลไม้ ยางไม้ แร่ธาตุต่างๆ เช่น เกลือ กำมะถันผง มูลโคแห้ง แก้วโรคพุพองและกลั่นตัว และยานัตถ์ แก้ว ปวดหัว (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 5/260/44)

หลักการรักษาพยาบาลแนวพุทธนั้น พระพุทธเจ้า ทรงเล็งเห็นความสำคัญในการรักษาพยาบาลภิกษุด้วยหวังว่าจะให้มีสุขภาพดี ปราศจากความเจ็บป่วย เมื่อสุขภาพของภิกษุดีแล้ว ก็เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมเพื่อการบรรลุมรรคผลนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้เอง พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุที่อาพาธ สามารถแสวงหาเภสัช (สมุนไพรมะพร้าว) มาทำการรักษาโรคและให้เป็นไปตามอาการของโรค ดังปรากฏในพระวินัยปิฎก มหาวรรคว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตรากไม้ที่เป็นยา คือ ขมิ้น ขิงสด ข่า ว่านเปราะ ว่านน้ำ อุตพิศ แผลก หัวหมู และรากไม้ที่ใช้เป็นยาชนิดอื่นๆ ที่มีอยู่แต่ไม่ใช่เป็นของเคี้ยวของฉัน เธอรับประทานแล้วเก็บไว้ฉันเมื่อมีเหตุจำเป็น จึงฉันได้(มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 5/263/46)

พระพุทธองค์ ทรงมีความเชี่ยวชาญในการรักษาพยาบาลโรคที่เกิดขึ้นทางใจโดยเฉพาะ กล่าวคือ ทรงเป็นแพทย์ทางวิญญาณ ท่านเปรียบเทียบโรคที่เกิดขึ้นทางร่างกายบางโรค สามารถรักษาตามแนวทางของแพทย์แผนปัจจุบันก็หายได้ แต่โรคทางวิญญาณ คือโรคทางความคิดหรือโรคทางกิเลสตัณหา ได้แก่ จิตหรือมโนส่วนลึกที่เป็นไปในอำนาจของกิเลส โดยเฉพาะอวิชชาหรือมิจฉาทิฐิ ต้องใช้แพทย์ทางวิญญาณที่มีความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษ คือ “พระพุทธเจ้า” มารักษาด้วยยาขนานเอก คือ “ธรรมะ” เท่านั้นจึงจะหายขาดจากโรคทางวิญญาณนี้ได้ (พุทธทาสภิกขุ, 2551 : 1)พระพุทธเจ้า ทรงมีวิธีการรักษา คือการตรวจดูด้วยญาณ เมื่อรู้ภาวะของเหล่าสรรพสัตว์แล้ว ทรงวางยา (การแสดงธรรม) โดยใช้ธรรมะบำบัดตามสมควรแก่อุปนิสัยของแต่ละคน เพื่อเป็นการสกัดกั้นต้นตอของโรคที่นอนเนื่องในสันดาน ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า (พระครูอินทสารวิจักขณ์, 2551 : 3) ธรรมะบางหมวด เมื่อฟังแล้วพิจารณาตาม ทำให้จิตใจสงบระงับ ผ่อนคลาย เป็นสมาธิ ส่งผลไปถึงกายทำให้หายโรคทางกายและทางใจได้เหมือนดังครั้งที่พระมหากัสสปะอาพาธ พระพุทธองค์ ได้เสด็จไปเยี่ยมอาการแล้ว ทรงแสดงโพชฌงค์ 7 ให้ฟังพระมหากัสสปะได้พิจารณาตามธรรมนั้น หายจากโรคนั้นได้

การแพทย์สมัยใหม่โดยเฉพาะในสังคมไทย จำแนกเป็น 2 ระบบ คือ แพทย์แผนไทย และแพทย์แผนปัจจุบัน การบำบัดรักษาความเจ็บป่วยแบบดั้งเดิม เป็นไปอย่างเรียบง่าย โดยอาศัยยา

สมุนไพรที่มีอยู่ตามธรรมชาติ การดูแลเอาใจใส่ของคนในครอบครัวหรือชุมชน อาศัยความรู้ด้าน
วิชาการแพทย์แผนโบราณ (ศศิธร เขมาภิรัตน์, 2548 : 70)ที่มีความผูกพันกับพระพุทธศาสนาเป็น
แนวทางในการแก้ปัญหาความเจ็บป่วย การปลูกฝังแนวความคิด ความเชื่อในเรื่องความเจ็บป่วย ทุกข์
ทรมานและความตายตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดแนวทางปฏิบัติในกรณีที่ต้อง
เผชิญกับความเจ็บไข้ รวมทั้งความตาย ตามค่านิยมทางวัฒนธรรมไทย เมื่อสังคมไทยเจริญขึ้น มี
การติดต่อกับชาวตะวันตกได้รับความรู้วิทยาการต่างๆ มาพัฒนาระบบการแพทย์ให้มีความ
เจริญก้าวหน้า ดังที่เรียกกันว่าแพทย์แผนปัจจุบันจนได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ลักษณะ
การดูแลรักษาความเจ็บป่วยด้วยการแพทย์แบบดั้งเดิมถูกลดบทบาทและความนิยมลงความเป็นมา
ของการแพทย์แผนไทย มีรากฐานจากการแพทย์อายุรเวทของอินเดียพร้อมกับเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ในสังคมไทย ปรัชญา แนวคิดและหลักการ จึงได้รับอิทธิพลจากการแพทย์ของอินเดีย และ
พระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ มุ่งเน้นความเป็นองค์รวม (Holism) ของบุคคลที่ประกอบด้วยร่างกาย
(Body) จิตใจ (Mind) สังคมและสิ่งแวดล้อมที่มีการทำงานที่สัมพันธ์กัน มีความสอดคล้องกลมกลืน
กับธรรมชาติ เมื่อใดที่มนุษย์มีชีวิตเบี่ยงเบนไปจากกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ร่างกายของมนุษย์จะเสีย
สมดุล เกิดการเจ็บป่วยปรัชญาการแพทย์แผนไทยถือว่า การเจ็บป่วยนั้นมีสาเหตุมาจากความไม่
สมดุลภายในตัวผู้ป่วย หรือไม่สมดุลกับสิ่งภายนอกและสิ่งแวดล้อม เช่น ดิน น้ำ อากาศ และฤดูกาล
หรือการวินิจฉัยว่าการเจ็บป่วยมีสาเหตุมาจากที่ร่างกายไม่สมดุลทั้งระบบ ดังปรากฏในคัมภีร์แพทย์
แผนโบราณของไทย เช่น คัมภีร์สมุฏฐานวินิจฉัย กล่าวถึงองค์ประกอบของร่างกายของมนุษย์ความ
สมดุล ความแปรปรวนอันเป็นที่ตั้งของการเกิดโรค รวมทั้งการบำบัดรักษาด้วยการรักษาสมดุลต่างๆ
(ศศิธร เขมาภิรัตน์, 2548 : 78)

ร่างกายมนุษย์ประกอบด้วยธาตุกัมมฐาน 4 (กรรมฐาน คือ ธาตุกรรมฐานที่พิจารณาธาตุ
เป็นอารมณ์ คือ กำหนดพิจารณาภายใน แยกเป็นส่วนๆ ให้เห็นว่าเป็นธาตุสี่แต่ละอย่างไม่ใช่ของเรา
ไม่ใช่ตัวตนของเรา)เช่น **ปถวีธาตุ** ธาตุดิน คือธาตุที่มีลักษณะแน่นแข็ง ภายในตัวก็มี ภายนอกตัวก็มี
กล่าวเฉพาะที่เป็นภายใน กำหนดเป็นธาตุที่ประกอบขึ้นเป็นส่วนต่างๆ ของร่างกาย หรือทำให้ร่างกาย
มีสิ่งยึดเหนี่ยวเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมา ซึ่งประกอบด้วยกันทั้งหมด 20 ประการ คือ ผม ขน เล็บ ฟัน
หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไข้อยู่ใหญ่ ไข้อยู่เล็ก อาหารใหม่
อาหารเก่า และมันสมอง หรือสิ่งอื่นใดก็ตามในตัว ที่มีลักษณะแน่นแข็ง เป็นต้น **อาโปธาตุ** ธาตุน้ำ

คือธาตุที่มีลักษณะเอบอบ ภายในตัวก็มี ภายนอกตัวก็มี กล่าวเฉพาะเป็นภายใน สำหรับกำหนดพอให้สำเร็จประโยชน์ ที่ประกอบด้วยน้ำ 12 ประการ คือ ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เพลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตรหรือสิ่งอื่นใดก็ตามในตัว ที่มีลักษณะเอบอบเป็นต้น **เตโชธาตุ** ธาตุไฟ ทางกายแพทย์ แผนไทยระบุว่าธาตุที่ทำให้เกิดความอบอุ่นในร่างกาย ประกอบด้วย 4 ประการ คือ ไฟที่ยังกายให้อบอุ่น ไฟที่ ยังกายให้ทรุดโทรม ไฟที่ยังกายให้กระวนกระวาย ไฟที่ ยังอาหารให้ย่อย หรือสิ่งอื่นใดก็ตามในตัว ที่มีลักษณะร้อนเป็นต้น **วาโยธาตุ** ธาตุลม ทางกายแพทย์ แผนไทยจะกำหนดไว้ 6 ประการคือ ลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมพัดลงเบื้องต่ำ ลมในท้อง ลมในไส้ ลมชานในลำตัว ลมหายใจ หรือสิ่งอื่นใดก็ตามในตัวที่มีลักษณะพัดผันไปเป็นต้น ธาตุทั้ง 4 ที่เป็นองค์ประกอบทั้งหมดของร่างกาย มนุษย์นี้ ถือเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการเจ็บไข้ ถ้าธาตุทั้ง 4 อยู่ในสภาพที่สมดุล ร่างกายก็จะอยู่ปกติสุข แต่ถ้าเมื่อใดก็ตามที่ธาตุทั้ง 4 เกิดการขาดสมดุล ร่างกายจะเกิดความเจ็บป่วย การรักษาโรคที่เกิดจากการขาดสมดุลของธาตุจึงเป็นการปรับสภาพร่างกายให้กลับมามีความสมดุลดังเดิม ได้แก่ การใช้ตัวยาประจำธาตุ แก้อาการที่หย่อน กำเริบ หรือพิการ นอกจากนี้ ในคัมภีร์แพทย์ แผนโบราณของไทย ยังได้อธิบายถึงความเจ็บป่วยอันเนื่องมาจากความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความเจ็บป่วยที่เกิดจากความแปรปรวนของฤดูกาล (อตุ ปริณามชาอาหาร) ความเจ็บป่วยอันเนื่องมาจากวัย จากเวลา และจากสถานที่ที่เป็นที่ตั้งของการเกิดโรคอีกด้วย(มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 10/378/307)

แพทย์แผนไทยเป็นระบบการแพทย์ที่พัฒนาควบคู่กับการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมไทย จึงทำให้การแพทย์แผนไทยมีลักษณะและรูปแบบเฉพาะตัวซึ่งสะท้อนถึงวัฒนธรรมความเชื่อของคนไทยในอดีต องค์ความรู้ส่วนใหญ่ได้จากการตำราและคัมภีร์แพทย์ซึ่งเชื่อว่ามีที่มาจากแพทย์อายุเวชของอินเดีย โดยการคัดลอกสืบทอดกันมารุ่นแล้วรุ่นเล่า ความรู้ด้านการพยาบาล ส่วนใหญ่มักไม่มีการเปลี่ยนแปลงจากตำราที่บรรพบุรุษสะสมมา นอกจากความรู้ที่ได้จากตำราแล้ว ความรู้บางส่วนยังได้จากการสะสมประสบการณ์การต่อสู้กับปัญหาความเจ็บป่วยต่างๆ ด้วยวิธีการสังเกตทดลองใช้ คัดเลือก และถ่ายทอดสืบทอดกันมาเกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรู้ทางการแพทย์ในลักษณะนี้ จึงเป็นความรู้พื้นฐานในการดำรงชีวิตของชาวบ้าน ซึ่งอาจมีความแตกต่างหลากหลายในแต่ละท้องถิ่นหรือชุมชน (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, 2535 : 93)

จึงสรุปได้ว่าเมื่อใดที่มนุษย์มีชีวิตเบี่ยงเบนไปจากกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติ ร่างกายของมนุษย์จะเสียสมดุล เกิดการเจ็บป่วย การรักษาพยาบาลด้วยยาสมุนไพรตามแนวพุทธจึงเป็นวิธีการที่สอดคล้องกับธรรมชาติซึ่งหมอผู้ทำการรักษาต้องมีความรู้ความเข้าใจในยาสมุนไพรที่จะนำมาประกอบปรุงขึ้นเป็นยารักษาโรคตามอาการที่เกิดขึ้นทางร่างกาย ส่วนการรักษาพยาบาลตามแนวแพทย์สมัยใหม่ แพทย์ที่ทำการรักษาที่อาจวินิจฉัยโรคตามอาการเช่นกัน แล้วทำการรักษาไปตามอาการโดยใช้เครื่องมือทางการแพทย์และยาที่มีประสิทธิภาพสูงมาช่วยในการบำบัดรักษา แต่การรักษาผู้ป่วยที่เป็นโรคทางใจต้องใช้ธรรมะมาทำการบำบัดรักษาที่ปรุงขึ้นตามอุปนิสัยของผู้ป่วยและเมื่อผู้ป่วยทางใจได้รับการรักษาโดยการใช้อย่างถูกต้องแล้วก็สามารถหายขาดจากอาการที่ป่วยได้อย่างถาวร

ความเป็นมาหลักการรักษาพยาบาลตามแนวพุทธ

1. ความหมายของการรักษาพยาบาล

การรักษาพยาบาลตามแนวพุทธ หมายถึง การตรวจ การวินิจฉัย และการบำบัดรักษาผู้ป่วยที่เป็นโรคทางกายและทางใจ ซึ่งวิธีการรักษาผู้ป่วยทางกายใช้สมุนไพรในการบำบัดรักษา การรักษาผู้ป่วยทางใจใช้ธรรมะในการบำบัดรักษาหรืออาจจะใช้ทั้งสองอย่างควบคู่กันไป

การรักษาพยาบาลสมัยใหม่ หมายถึง การรักษาโดยใช้เครื่องมือทางการแพทย์และยาที่มีประสิทธิภาพสูงมาช่วยในการบำบัดรักษา

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของคำที่เกี่ยวข้องกับเวชกรรมแผนไทยไว้ว่า หมายถึง หมอรักษาโรคการรักษาโรคการตรวจ การวินิจฉัย การบำบัด หรือการป้องกันโรคด้วยกรรมวิธีการแพทย์แผนไทย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 : 246) ความรู้และความสามารถในการตรวจวินิจฉัยและรักษาโรครักษาไข้เจ็บ โดยอาศัยพืช สัตว์ แร่ธาตุ และวิธีการทางธรรมชาติอื่นๆ ที่ขึ้นกับวัฒนธรรม ความเชื่อและศาสนาของชุมชน ทั้งนี้ รวมไปถึงการส่งเสริมคุณภาพและฟื้นฟูสุขภาพเพื่อให้ร่างกายอยู่ในภาวะสมดุล (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2548 : 6)

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า เวชกรรมแผนไทย หมายถึง การตรวจ การวินิจฉัย และการบำบัดรักษาโรคด้วยยาสมุนไพรและวิธีอื่นตามทฤษฎีการแพทย์แผนไทย ซึ่งรวมถึงการให้คำแนะนำในการประพฤติตนให้เป็นไปตามปกติ ไม่ฝืนธรรมชาติและคงไว้ซึ่งการปฏิบัติตนในทางที่ดีต่อสุขภาพ

2.ความสำคัญของการรักษาพยาบาล

พระพุทธศาสนาและการแพทย์สมัยใหม่ถือว่าความเจ็บป่วยเป็นปัญหาสำคัญของมนุษย์ เช่นเดียวกับปัญหาเกี่ยวกับความแก่และความตาย เพราะความเจ็บป่วยนั้นเป็นกระบวนการของชีวิตที่ดำเนินไปตามกฎแห่งธรรมชาติซึ่งใครๆ ไม่อาจปฏิเสธได้ ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า “เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ เรามีความเจ็บเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไปได้ เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้”(มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 22/57/99-100)อาการเจ็บป่วยทางกายมีผลกระทบต่อจิตใจโดยตรง เรียกว่า ป่วยทั้งทางกายและทางใจไปพร้อมๆ กัน การมีสุขภาพที่ดีนอกจากจะเป็นการสะท้อนนัยสำคัญของความสุขสบาย (Wellness) ที่มนุษย์มุ่งหวังและปรารถนาแล้วยังนับว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของชีวิตและเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์ปฏิบัติหน้าที่โดยการทำกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุถึงความอยู่ดีมีสุขของชีวิต (พระธรรมโมลี, 2550 : 1)ดังที่พระพุทธองค์ตรัสย้ำในประเด็นนี้ว่า “ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ”(มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 13/53-54/254)เพราะการที่มนุษย์มีสุขภาพดีและโรคภัยไม่เบียดเบียนนั้นนับว่าเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมแก่การบำเพ็ญเพียร(มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 22/53-54/92)

พระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับการแพทย์และการเยียวยาผู้ป่วย 2 ด้าน คือ ด้านสังฆธรรม คือ การดูแลรักษาชีวิตตามธรรมชาติด้านจริยธรรม คือ การดูแลรักษาโรคที่เกิดขึ้นทั้งทางกายและจิตใจโดยเน้นไปที่การกระทำที่ถูกต้องดีงามเป็นประโยชน์แก่คนไข้อย่างแท้จริง การเจ็บไข้นั้นมีสาเหตุมาจากความไม่สมดุลในตัวผู้ป่วยหรือไม่สมดุลกับสิ่งภายนอกและสิ่งแวดล้อม เช่น ดิน น้ำ อากาศ และฤดูกาล หรือการวินิจฉัยว่าการเจ็บป่วยมีสาเหตุมาจากการที่ร่างกายไม่สมดุลทั้งระบบ ดังนั้น เมื่อพระภิกษุอาพาธ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ใช้เภสัชสมุนไพร อาหาร และการใช้วิธีการต่างๆ นอกเหนือจากการใช้ยาในการบำบัดรักษา มีประเด็นที่จะนำมาศึกษาตามลำดับดังนี้

การรักษาพยาบาลตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาททางด้านร่างกายนั้น พระพุทธเจ้าทรงเล็งเห็นความสำคัญในการรักษาพยาบาลภิกษุด้วยหวังว่าจะให้มีสุขภาพดี ปราศจากความเจ็บป่วยเมื่อสุขภาพของภิกษุดีแล้วก็เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมเพื่อการบรรลุมรรคผลนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้เอง พระพุทธเจ้าจึงทรงอนุญาตให้ภิกษุที่อาพาธ สามารถแสวงหาเภสัช (สมุนไพร) มาทำการรักษาโรคและให้เป็นไปตามอาการของโรค ดังปรากฏในพระวินัยปิฎก

มหาวรรคว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตรากไม้ที่เป็นยา คือ ขมิ้น ขิงสด ข่า ว่านเปราะ ว่านน้า อุตพิต
แฝก หัวหมู และรากไม้ที่ใช้เป็นยาชนิดอื่นๆ ที่มีอยู่แต่ไม่ใช่เป็นของเคี้ยวของฉัน เธอรับประทานแล้ว
เก็บไว้ฉันเมื่อมีเหตุจำเป็นจึงฉันได้” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 5/263/46)และทรงมี
ข้อแนะนำเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลว่า “ภิกษุทั้งหลายภิกษุผู้พยาบาลภิกษุไข้ที่ประกอบด้วยองค์5
ควรพยาบาลภิกษุไข้คือ (1)สามารถจัดยา (2)รู้จักของแสลงและไม่แสลงคือนำของแสลงออกไปนำของ
ไม่แสลง (3)ไม่พยาบาลคนไข้เพราะเห็นแก่อาภิมสิจิตเมตตา (4)ไม่รังเกียจที่จะนำอุจจาระปัสสาวะ
น้ำลายหรือของที่อาเจียนออกมาไปเททิ้ง (5)สามารถพูดให้คนไข้เห็นชัดชวนให้อยากรับไปปฏิบัติเ
ใจให้อาหาญแกล้วกล้าปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมมีกถาเป็นบางครั้งบางคราว, ภิกษุ
ทั้งหลายผู้พยาบาลภิกษุไข้ที่ประกอบด้วยองค์5นี้แลควรพยาบาลคนไข้”(มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
, 2539 : 5/366/242)

การรักษาพยาบาลโรคทางด้านจิตใจ พระพุทธเจ้าทรงมีความเชี่ยวชาญในการ
รักษาพยาบาลโรคที่เกิดขึ้นทางใจโดยเฉพาะกล่าวคือ ทรงเป็นแพทย์ทางวิญญาณ ท่านเปรียบเทียบ
โรคที่เกิดขึ้นทางร่างกายบางโรค สามารถรักษาตามแนวทางของแพทย์แผนปัจจุบันก็หายได้ แต่โรค
ทางวิญญาณ คือโรคทางความคิดหรือโรคทางกิเลสตัณหา ได้แก่ จิตหรือมโนส่วนลึกที่เป็นไปในอำนาจ
ของกิเลส โดยเฉพาะอวิชชาหรือมิจฉาทิฐิต้องใช้แพทย์ทางวิญญาณที่มีความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษ คือ
“พระพุทธเจ้า” มารักษาด้วยยาขนานเอกคือ “ธรรมโอสธ” เท่านั้นจึงจะหายขาดจากโรคทางวิญญาณ
นี้ได้” (พุทธทาสภิกขุ, 2551 : 3)พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีการรักษา คือการตรวจดูด้วยข่ายคือพระญาณ
เมื่อรู้ภาวะของเหล่าสรรพสัตว์แล้ว ทรงวางยา (การแสดงธรรม) โดยใช้ธรรมะบำบัดตามสมควรแก่
อุปนิสัยของแต่ละคน เพื่อเป็นการสกัดกั้นต้นตอของโรคที่นอนเนื่องในสันดาน ได้แก่ ความโลภ ความ
โกรธ ความหลง ได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า ธรรมะบางหมวด เมื่อฟังแล้วพิจารณาตาม ทำให้จิตใจสงบ
ระงับ ผ่อนคลาย เป็นสมาธิ ส่งผลไปถึงกายทำให้หายโรคทางกายและทางใจได้เหมือนดังครั้งที่พระ
มหากัสสปะอาพาธ พระพุทธองค์ ได้เสด็จไปเยี่ยมอาการแล้วทรงแสดงธรรมเรื่องโพชฌงค์ 7 ให้ฟัง
พระมหากัสสปะได้พิจารณาตามธรรมนั้นแล้วหายจากโรคนั้นได้

จึงสรุปได้ว่า หลักเวชกรรมตามแนวพุทธในพระไตรปิฎกนั้น พระพุทธองค์ได้ทรงอนุญาต
ให้ภิกษุใช้สมุนไพร ใช้อาหาร ใช้ความร้อน อนุญาตให้มีการพักผ่อนอิริยาบถ การผ่าตัด และการเย็บ
(ภิกษุ) ผู้อาพาธ เป็นสิ่งที่ถือปฏิบัติมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลแล้วและในยุคปัจจุบันนี้ก็ยังคงถือปฏิบัติกันอยู่

เพราะผู้อาพาทุกคนเมื่อได้รับกำลังกายและกำลังใจดีจากคนรอบข้างหรือญาติพี่น้องแล้วย่อมสามารถต่อสู้กับโรคร้ายและหายจากโรคร้ายไข้เจ็บได้ในที่สุด

3. สาเหตุของการเกิดโรค

1) สาเหตุการเกิดโรคทางกาย

การเกิดโรคทางกายมีหลายสาเหตุ คือ โรคเกิดจากดี เสมหะ ลม ไข้สันนิบาต ฤดูแปรปรวน การบริหารไม่สม่ำเสมอ การใช้ความเพียรเกินกำลัง ผลของกรรม หนาว ร้อนหิวกระหาย ปวดอุจจาระ ปวดปัสสาวะ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 24/60/129)ธาตุ 4 ไม่สมดุล (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : ที่.ปา. (ไทย) 11/31/306)การไม่รู้ประมาณในการบริโภค (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : ที่.ปา. (ไทย) 25/325/134)การถูกสัมผัสจากเชื้อบุงและสัตว์เลื้อยคลาน การถูกทำร้าย การมีอายุมากความเศร้าโศก และการมีโทษมาก เป็นต้น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 21/157/218)การเกิดโรคทางกายที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนานี้ใกล้เคียงกับศาสตร์ทางการแพทย์ มีเพียงสาเหตุเดียวที่มีกล่าวเฉพาะในพระพุทธศาสนา คือ สาเหตุของโรคที่เกิดจากผลกรรมดังพุทธพจน์ที่ว่าบุคคลในโลกนี้...เป็นผู้เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย ด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนหินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยศาสตราบ้าง เพราะกรรมนั้นที่ เขาให้บริบูรณ์ ยึดมั่นไว้อย่างนั้นหลังจากตายแล้วถ้าไม่ไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆเขาก็จะเป็นผู้มีโรครมาก...มาฉนพ การที่บุคคลเป็นผู้เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย ด้วยฝ่ามือบ้าง...นี้เป็นปฎิพทาที่เป็นไปเพื่อควมมีโรครมาก(มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 14/291/351)เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมใดไว้จะเป็นกรรมดี หรือกรรมชั่วก็ตาม ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น(มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 14/289/350)บุคคลทำกรรมใด ทางกาย ทางวาจา ทางใจ กรรมนั้นแล เป็นสมบัติของเขา ทั้งเขาจะนำกรรมนั้นไปได้ อนึ่ง กรรมนั้นย่อมติดตามเขาไป ดุจเงาติดตามตัวไป ฉะนั้น(มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 15/131/160)

“โรคกรรม”พบได้ในทางการแพทย์แผนปัจจุบันที่ว่า โรคบางชนิดแพทย์ไม่สามารถหาสาเหตุและวินิจฉัยโรคได้ เรียกโรคทำนองนี้ว่า “โรคที่รักษาไม่หาย”หรือ “โรคที่รักษายาก”เป็นต้นทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าเป็น “โรคกรรม”จะรักษาอย่างไร ใช้ความพยายามแค่ไหนก็ไม่หายจนกว่าจะสิ้นกระแสแห่งกรรมนั้น

2)สาเหตุการเกิดโรคทางใจ

การเกิดโรคทางใจ พระพุทธศาสนากล่าวว่า เกิดจากกิเลส ตัณหาครอบงำจิตใจดังพุทธพจน์ว่า “สัตว์ผู้อ้างว่า ตนเองไม่มีโรคทางกายตลอดระยะเวลา 1 ปีบ้าง 2 ปีบ้าง 3 ปีบ้าง 4 ปีบ้าง 5 ปีบ้าง 10 ปีบ้าง 20 ปีบ้าง 30 ปีบ้าง 40 ปีบ้าง 50 ปีบ้าง แม้ยิ่งกว่า 100 ปีบ้าง ยังพอมืออยู่ แต่สัตว์ผู้กล่าวอ้างว่า ตนเองไม่มีโรคทางใจตลอดระยะเวลา แม้ครู่เดียวหาได้โดยยาก ยกเว้น ท่านผู้หมดกิเลสแล้ว”(มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 21/157/217)สำหรับโรคทางใจหรือทางจิตนั้นมีสาเหตุมาจากจิตมีกิเลสตัณหา จึงทำให้ดิ้นรนเกิดทุกข์ใจ ดังที่ท่านได้แสดงสาเหตุแห่งความทุกข์ไว้ในอัมมจักกัปปวัตตนสูตร ว่า “ภิกษุทั้งหลาย สาเหตุแห่งความทุกข์ (ความเจ็บป่วยทางจิต) อันเป็นความจริงอันประเสริฐนี้คือตัณหา อันให้เกิดภพใหม่ ประกอบด้วยความกำหนดเพิลิตเพลินในอารมณ์เพลินไปที่นั้นทีนี้ ได้แก่ ความอยากในกาม ความอยากเป็น ความไม่อยากมีอยากเป็น (ความเบื่อหน่าย)” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 4/13/17)เพราะตัณหาเป็นสาเหตุนี้เอง จึงทำให้มนุษย์ดิ้นรนทางจิตอย่างไม่มีเวลาหยุดนิ่ง เกิดเป็นโรคทางด้านจิตใจอยู่ตลอดเวลา จนถึงกับพระองค์ตรัสว่า “นตถิ ตณฺหา สฺมา นทึ” แปลว่า “แม่น้ำเสมอด้วยตัณหาไม่มี” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 25/251/110)เพราะแม่น้ำอื่นยังมีเวลาเต็ม แต่แม่น้ำคือตัณหาไม่มีเวลาเต็ม ไม่มีเวลาพัก ไหลไปเรื่อยๆ พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายความยิ่งใหญ่ของตัณหาถึงกับอุทานว่า พุดถึงความสูงของตัณหา พรหมโลกก็ยังต่ำไป พุดถึงความกว้าง จักรวาลก็แคบเกินไปเสียแล้ว ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า ผู้ที่จะยืนยันตนเองปราศจากโรคทางจิตแม้ชั่วครู่เดียวไม่ปรากฏ ยกเว้นพระอรหันต์ผู้สิ้นกิเลสอาสวะแล้วเท่านั้นรากเหง้าของกิเลสทั้งหลายมีอยู่ 3 ประการ คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 5/269/62)

สรุปว่า สาเหตุของการเกิดโรคทางกาย อาจเกิดจากฤดูแปรปรวน การบริหารไม่สม่ำเสมอ การใช้ความเพียรเกินกำลัง ผลของกรรม หนาว ร้อนหิวกระหาย ปวดอุจจาระ ปวดปัสสาวะ ธาตุ 4 ไม่สมดุล การไม่รู้ประมาณในการบริโภค การถูกสัมผัสจากเลื้อยbungและสัตว์เลื้อยคลาน การถูกทำร้าย การมีอายุมากความเศร้าโศก และการมีโทษะมาก เป็นต้น ส่วนสาเหตุของการเกิดโรคทางใจเกิดจากกิเลสและตัณหาบารุณเร้าจนทำให้มนุษย์ได้รับผลกระทบทางด้านจิตใจทั้งโดยตรงและโดยอ้อม และเจ็บป่วยได้เ็นที่สุด สำหรับโรครรรมจะรักษาอย่างไร ใช้ความพยายามแค่ไหนก็ไม่หาย จนกว่าจะสิ้นกระแสแห่งกรรมนั้น

หลักการรักษาพยาบาลตามแนวพุทธกับการรักษาพยาบาลตามแนวการแพทย์สมัยใหม่

ร่างกายและจิตใจมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันตลอดเวลา เมื่อมนุษย์มีความเจ็บป่วยทางร่างกาย จิตใจก็พลอยกระทบกระเทือนไปด้วย ในทำนองเดียวกันเมื่อมนุษย์ไม่สบายใจ ร่างกายก็พลอยกระทบกระเทือนไปด้วยเช่นกัน ดังนั้นการบำบัดรักษามนุษย์เมื่อมีความเจ็บป่วยก็จำเป็นต้องดำเนินการควบคู่กันไปทั้งด้านร่างกายและจิตใจ

1. หลักการรักษาพยาบาลผู้ป่วยตามแนวพุทธ

ในครั้งพุทธกาลเมื่อหมู่ภิกษุสงฆ์เกิดอาพาธ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุมีเครื่องยาต่างๆ ไว้ใช้ตามความจำเป็นและเหมาะสมแก่โรค และทรงอนุญาตให้ใช้เภสัชสมุนไพร อาหาร และ การใช้วิธีการต่างๆ นอกเหนือจากการใช้ยาในการบำบัดรักษา ดังนี้

1) ทรงอนุญาตเภสัช 5 ได้แก่ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย เป็นได้ทั้งยาและมีคุณประโยชน์ทางโภชนาการ ทรงอนุญาตให้ภิกษุที่อาพาธด้วยโรคผอมเหลืองฉันอาหารไม่ได้ รับประเคนเก็บไว้ฉันได้นาน 7 วัน และฉันได้ตลอดเวลา

2) ทรงอนุญาตให้ใช้อาหารเป็นยาและบำรุงสุขภาพตามที่ระบุไว้ คือ น้ำข้าวใส น้ำต้มถั่วเขียวไม่ขึ้น น้ำต้มถั่วเขียวข้น น้ำต้มเนื้อ ทรงอนุญาตให้ภิกษุอาพาธที่ฉันยาถ่าย ใช้บำรุงสุขภาพได้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 5/269/62) ข้าวยาคุ เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าทรงประชวรด้วยโรคลมในพระอุทร พระอานนท์ได้ต้มข้าวยาคุซึ่งปรุงด้วยข้าวสาร ถั่วเขียวและงาบดถวาย ทรงดื่มแล้วหายจากการประชวร (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 5/274/70) พระพุทธเจ้าตรัสว่า ข้าวยาคุเป็นยามีประโยชน์ 5 ประการ คือ บรรเทาความหิว บรรเทาความกระหาย ทำให้ลมเดินคล่อง ชำระลำไส้ และช่วยย่อยอาหาร (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 5/282/89)

3) การใช้ความร้อน เมื่อภิกษุอาพาธด้วยโรคลมตามอวัยวะเพื่อบำบัดรักษาโรค ทรงอนุญาตการเข้ากระโจมรมเหงื่อ รมด้วยใบไม้ การรมใหญ่ และทรงอนุญาตให้น้ำต้มใบไม้ชนิดต่างๆ ใส่อ่างสำหรับอาบน้ำหรือแช่ได้ทรงอนุญาตให้รมควันทรงอนุญาตเรือนไฟสำหรับอบตัว

4) การพักผ่อนอิริยาบถ สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าแสดงธรรมเกือบตลอดทั้งคืน พระองค์ทรงมีอาการปวดหลังทรงใช้การบำบัดด้วยวิธีการพักผ่อน

5) ทรงอนุญาตให้ทำการผ่าตัด ภิษุที่อาพาธเป็นเนื้องอกที่ยื่นออกมา ทรงอนุญาตให้ทำการผ่าตัดด้วยวิธีต่างๆ คือ การผ่าตัดเนื้องอก ทรงอนุญาตให้ตัดด้วยเกลือ น้ำมันทาแผล ผ้าแก้ซับ น้ำมันที่ไหลเยิ้ม

6) การเสด็จเยี่ยมและพยาบาลภิษุไข้ ครั้งหนึ่งพระองค์เสด็จเยี่ยมภิษุที่โรงไข้ (คิลานศาลา) ทรงพบภิษุรูปหนึ่งอาพาธถูกทอดทิ้งนอนจมอุจจาระไม่มีใครพยาบาลพระองค์รักษาพยาบาลดังพุทธดำรัสว่า “อานนท์เธอไปตักน้ำมา เราจะอาบน้ำให้ภิษุนี้” พระอานนท์ทูลสนองพระดำรัสแล้วตักน้ำมาถวาย พระผู้มีพระภาคทรงรดน้ำ ท่านพระอานนท์ขัดสี พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประคองศีรษะขึ้นท่านพระอานนท์ยกเท้าวางบนเตียง เห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมของผู้ป่วย ความสะอาดทางร่างกาย สิ่งแวดล้อมที่เป็นระเบียบเรียบร้อย ปลอดภัยโล่งสบาย เป็นปัจจัยหนึ่งส่งเสริมให้ผู้ป่วยหายเร็วขึ้น(มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 5/365/240)

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าวิธีการรักษาผู้ป่วยตามแนวพุทธนั้นมีมากมายหลายวิธี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอาการของผู้ป่วยว่าเป็นโรคแบบไหน อย่างไร เช่น การรักษาด้วยการใช้สมุนไพร ได้แก่ พืช สัตว์ แร่ธาตุ เช่น เกสร 5 ได้แก่ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย ซึ่งเป็นทั้งอาหารและยารักษาโรค ผอมเหลือง รากบัวและหัวบัว รักษาโรคร้อนในกาย น้ำต้มถั่วเขียว น้ำต้มเนื้อ ใช้บำรุงสุขภาพของภิษุ การรักษาด้วยความร้อน พระพุทธองค์ทรงอนุญาตการใช้เรือนไฟในการลดความอ้วน การรมด้วยใบไม้ น้ำต้มใบไม้ รักษาโรคลมตามอวัยวะ การรักษาด้วยการพักผ่อนอิริยาบถ เป็นการรักษาอาการปวดเมื่อยในร่างกาย การรักษาโดยการผ่าตัด เพื่อรักษาโรคฝีและเนื้องอก ทรงแสดงพุทธนุภาพรักษาแผลของอุบาสิกาชื่อสุปเปีย ทรงอนุญาตผู้รักษาพยาบาลเพื่อให้โรคหายเร็ว ทรงเสด็จเยี่ยมภิษุอาพาธและทรงรักษาพยาบาลด้วยพระองค์เอง ทรงให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมของผู้ป่วย เช่น การดูแลความสะอาด และอากาศปลอดภัย ทรงอนุญาตคุณธรรมของผู้รักษาพยาบาลผู้ป่วย 5 ประการ คือ สามารถจัดยาละของแสดง ความมีเมตตาธรรม ความไม่รังเกียจอุจจาระปัสสาวะ ปลอดภัยด้วยธรรมิกถา คุณธรรมของคนไข้ 5 ประการ คือ ทำความสบาย รู้ประมาณในความสบาย บอกอาการไข้ตามความจริง มีความอดทน

2. การรักษาพยาบาลผู้ป่วยตามแนวทางการแพทย์สมัยใหม่

ถ้าเปรียบร่างกายมนุษย์เหมือนโทรศัพท์มือถือ บางทีโทรศัพท์ชำรุดเพราะมีฝุ่นจับ เมื่อทำความสะอาดปัดฝุ่นออกก็สามารถโทรได้ มนุษย์ก็เหมือนกันถ้าทำความสะอาดในตัวเรากำจัดของเสีย

ออกบ้างก็สามารถมีสุขภาพที่แข็งแรงได้ เพราะร่างกายมนุษย์สามารถบำบัดตนเองได้โดยใช้กลไกทางธรรมชาติ แต่คนส่วนใหญ่ไม่ฟังเสียงตนเอง ฟังยาเคมี ใช้จ่ายเคมีมากจนเกินความจำเป็นและพึ่งโรงพยาบาลมากเกินไปจึงทำให้เกิดโรคเรื้อรังเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ แต่ถ้ามุขยหันมาฟังตนเองมากขึ้น ใช้จ่ายเคมีเท่าที่จำเป็น ปรงอาหารให้เป็นยา หัดฟังเสียงร่างกายที่บอกเตือนอยู่เสมอรู้ว่าการรักษาตามแบบแพทย์แผนปัจจุบันไม่ได้สำเร็จทุกอย่าง ต้องใช้การรักษาแบบผสมผสานโดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาดับเหตุของการเกิดโรคจึงจะประสบความสำเร็จในการดูแลรักษาสุขภาพ แต่ถ้าแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ รักษาโรคที่ปลายเหตุก็วันวันแต่จะเพิ่มจำนวนผู้ป่วยโรคเรื้อรังมากขึ้นและเพิ่มความรุนแรงมากขึ้น

เมื่อใช้จ่ายเคมีแล้วอาการป่วยไม่ดีขึ้นหรือดีขึ้นชั่วคราวและกลับมามีอาการเกิดขึ้นอีก แพทย์ทางเลือกเรียกว่า อาการของพิษสะสม ถ้ามีอาการเหล่านี้ต้องแก้ที่ต้นเหตุและรีบขับสารพิษออกจากร่างกายแล้วจะไม่กลายเป็นผู้ป่วยเรื้อรังและมีโรคประจำตัวซึ่งได้แก่ ปวดศีรษะบ่อย หงุดหงิด ปวดเมื่อยหลัง ไหล่ คอมีแผลร้อนในที่ปากเป็นประจำ หรือระบบเผาผลาญทำงานได้น้อยทำให้ร่างกายอ้วน อ่อนเพลีย ง่วงนอน สมาธิไม่ดี ความจำเสื่อม ประสาทตึงเครียด ร่างกายไม่แข็งแรง หน้าตาหมองคล้ำ ผิวพรรณหยาบกร้าน ท้องผูกเรื้อรัง ถ่ายอุจจาระลำบาก เบื่ออาหาร ท้องอืด ท้องเฟ้อ เรอ ผายลมบ่อยและมีกลิ่นเหม็น ปวดท้อง ท้องเสีย ถ่ายอุจจาระเหลวเป็นประจำ คลื่นเหียนอาเจียน เวียนศีรษะและมีไข้ต่ำๆ ตลอดเวลา เหนื่อยง่าย ปากเหม็น ปากเปื่อย มีกลิ่นตัวแรง เป็นโรคผิวหนังเรื้อรัง มีผื่นคันตามตัว เป็นแผลและฝีบ่อยๆ มีอาการหอบหืด ภูมิแพ้ เป็นลมพิษได้ง่าย ปวดเมื่อยตามร่างกาย ปวดตามข้อตามกระดูก รวมถึงโรคเก๊าต์หรือรูมาตอยด์ มะเร็งลำไส้ มะเร็งต่อมน้ำเหลืองและมะเร็งอื่นๆ

1)วิธีการรักษา

การรักษาโรคที่ได้ผลตามแนวทางแพทย์สมัย (แพทย์ทางเลือก) ควรแก้ที่ต้นเหตุ เช่นการรับประทานอาหารตามธรรมชาติ มีการปรุงแต่งรสชาติน้อยเข้าสู่ร่างกาย รีบขับสารพิษออกจากร่างกายซึ่งอาจทำได้หลายวิธี เช่น การรับประทานสมุนไพร การรับประทานอาหารเพื่อปรับสมดุลในร่างกาย กัวชัวหรือชุดชาหรือชุดพิษหรือชุดลม การสวนล้างลำไส้ใหญ่ (ดีทอกซ์) การแช่มือแช่เท้าในน้ำสมุนไพร การพอก ทา หยอด ประคบ อบ อาบด้วยสมุนไพรที่ถูกต้องกับร่างกาย กล่าวคือ เมื่อใช้แล้ว

รู้สึกสบาย การออกกำลังกาย การกวดจุดลมปราณ การทำโยคะกายบริหารที่ถูกต้อง การใช้ธรรมะเพื่อ
ทำให้จิตสบายผ่อนคลายความตึงเครียด รู้เพียร รู้พักให้พอดี

2) กระบวนการขับสารพิษออกจากร่างกาย

ดับเป็นอวัยวะที่สำคัญในร่างกายเป็นอวัยวะที่ใหญ่ที่สุด ทำงานมากที่สุด มีหน้าที่สำคัญต่อ
การดำรงชีวิตกว่า 40 อย่าง เช่น การเก็บพลังงานของร่างกาย การขับสารพิษออกจากร่างกาย สร้าง
น้ำดี ช่วยย่อยอาหารโดยเฉพาะไขมัน สร้างวิตามินบางชนิดและอื่นๆ ถ้าตับเสื่อมสมรรถภาพลง
สารพิษก็จะคั่งค้างในร่างกายทั้งของเสียที่เกิดจากร่างกายเป็นปกติ ยาและสารพิษที่เรารับประทานเข้า
ไปโดยการดื่ม กินและสัมผัสทางประสาท ตับยังมีความสามารถในการทำงานสูงมาก กล่าวกันว่าถึงแม้
เนื้อตับจะหายไปบ้างแต่เจ้าตัวยังไม่แสดงอาการใดๆ ที่บ่งบอกว่าตับเสียหายแล้วจนกระทั่งการทำงานของ
ตับลดลงกว่า 80% แล้วจึงจะแสดงอาการออกมา เช่น อาหารไม่ย่อย ท้องอืด โดยเฉพาะเวลา
รับประทานอาหารมันๆ ปากขม เหนื่อยเพลีย ตัวเหลือง ปวดชายโครงด้านขวา เป็นต้นตับไม่มีการ
เคลื่อนไหว คือไม่เด่นเหมือนหัวใจ ไม่ร้องโครกครากเหมือนลำไส้ ตับวางตัวอยู่นิ่งๆ อยู่ใต้ชายโครง
ด้านขวา คลำก็ไม่ได้ หลายๆ คนจึงไม่ค่อยนึกถึงตับว่ามีความสำคัญต่อชีวิตอย่างไรปัจจุบัน
นักวิทยาศาสตร์ พบว่า ยาพาราเซตามอล ทำให้กระบวนการขับสารพิษออกจากร่างกายของตับลดลง
ทำให้ผู้ที่รับประทานยาพาราเซตามอลเป็นประจำจะเสี่ยงต่อโรคหอบหืดมากถึง 200% ถ้ารับประทาน
ยาพาราเซตามอลสัปดาห์ละครั้งจะเสี่ยงต่อการหอบหืดถึง 80%

ดังนั้น ถึงเวลาแล้วที่เราควรใส่ใจต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก ถึงเวลาแล้วที่เราควรรับรู้ว่
การใช้ยาเคมีที่เกินความจำเป็นมีผลเสียต่อสุขภาพอย่างไร ถึงเวลาแล้วที่เราควรหาทางเลือกที่ถูกต้อง
ในการดูแลสุขภาพสุขภาพของตนเอง และถึงเวลาแล้วที่เราจะต้องรักษาดูแลปัญหาสุขภาพที่ต้นเหตุ

3) ผลจากการรักษาพยาบาลผู้ป่วยตามแนวพุทธ

การรักษาพยาบาลผู้ป่วยตามแนวพุทธการการรักษาที่ได้ผลดีมาก พระพุทธเจ้าทรงหาย
จากอาการประชวร พระโมคคัลลานะ หายจากการอาพาธ พระสารีบุตรหายจากการอาพาธด้วยโรค
ร้อนในกาย ภิกษุหายจากการอาพาธด้วยโรคลมเสียดท้อง เป็นต้นหมอชีวกโกมารภัจ รักษาโรคได้หายขาด
เช่น โรคปวดศีรษะ รักษาด้วยเนยใส หนึ่งชองมือกับทั้งยานัตถ์เพียงครั้งเดียว รักษาพระอาการ
ประชวรด้วยโรคจิตสืดวงทวารของพระเจ้าพิมพิสารด้วยการทายาที่ใช้เล็บตักมาเพียงครั้งเดียว รักษา
พระอาการประชวรของพระเจ้าจันทปัชโชตด้วยการหุงเนยใสให้มกลั่น รส เหมือนน้ำฝาดให้สวดยเพียง

ครั้งเดียว ถวายก้านบัวบพระโสด 3 ก้านแด่พระพุทธเจ้าพร้อมทั้งกราบทูลให้ทรงดพระกระยาหาร
ที่ปรุงด้วยน้ำต้มผักขั้วคราว ไม่นานพระวรกายก็เป็นปกติ ถวายพระโสดปรงยาสรรพคุณแรงทาทั่ว
พระบาท รักษาพระอาการหื้อพระโลหิตหายอย่างสนิท ผ่าตัดสมองเศรษฐีชาวเมืองราชคฤห์ รักษา
อาการปวดศีรษะ ผ่าตัดเนื้องอกในลำไส้ของบุตรเศรษฐีชาวเมืองพาราณสีหายเป็นปกติ

3. วิเคราะห์เปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างระหว่างหลักการ รักษาพยาบาลผู้ป่วยตามแนวพุทธและหลักการรักษาพยาบาลผู้ป่วยตามแนวทางการแพทย์ สมัยใหม่

1) ความเหมือน

หลักการรักษาพยาบาลผู้ป่วยตามแนวพุทธและการรักษาพยาบาลผู้ป่วยสมัยใหม่
มีความเหมือนกันตรงที่ถือว่าร่างกายประกอบด้วยธาตุ 4 ความไม่สมดุลของธาตุ 4 โรค การตรวจโรค
การวินิจฉัยโรค การใช้สมุนไพร ยา และวิธีการสร้างภูมิคุ้มกันโรค การป้องกันโรค และจรรยาแพทย์

การรักษาพยาบาลผู้ป่วยทางด้านร่างกายและจิตใจตามแนวพุทธมีวิธีการรักษาโรคทาง
กาย 3 วิธี คือ การรักษาทางการแพทย์ การใช้สมุนไพรบำบัด และการใช้ธรรมะบำบัด

การรักษาพยาบาลผู้ป่วยทางด้านร่างกายและจิตใจสมัยใหม่ (แพทย์ทางเลือก)
ด้านร่างกาย เช่น อาการปวดศีรษะบ่อย หงุดหงิด ปวดเมื่อยหลัง ไหล่ คอ เป็นต้น รักษาโดยการ
รับประทานอาหารตามธรรมชาติที่ปรุงแต่งรสชาติน้อย การขับสารพิษออกจากร่างกาย ซึ่งอาจทำได้
หลายวิธี เช่น การรับประทานสมุนไพร การรับประทานอาหารเพื่อปรับสมดุลในร่างกาย การพอก ทา
หยอด ประคบ อบ อาบ การออกกำลังกาย การทำโยคะ การกดจุดลมปราณ เป็นต้น ส่วนด้านจิตใจ
คือ การใช้ธรรมะเพื่อให้จิตใจสบายผ่อนคลายความตึงเครียด รู้เพียร รู้พักให้พอดี

2) ความแตกต่าง

หลักการรักษาพยาบาลผู้ป่วยตามแนวพุทธ คือ การจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการ
รักษาพยาบาลผู้ป่วยเพื่อให้ผู้ป่วยรู้สึกสบายในบรรยากาศรอบๆ ข้าง ดังกรณีของพระติสสะซึ่งท่านได้
ล้มป่วยด้วยโรคร้าย มีตุ่มขนาดใหญ่ขึ้นเต็มตัว ตุ่มที่แตกก็ส่งกลิ่นเหม็น จนผ้าสบงจีวรปนเปื้อนด้วย
เลือดและหนอง เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบจึงเสด็จไปดูแลรักษาพระติสสะด้วยพระองค์เอง
มีการผลัดเปลี่ยนสบงจีวรตลอดจนอุสริระและอาบน้ำให้ เมื่อพระติสสะสบายตัวและรู้สึกดีขึ้น
พระพุทธองค์ ได้ตรัสกับพระติสสะว่า “อีกไม่นาน กายนี้จักนอนทับแผ่นดินปราศจากวิญญูณ เหมือน

ท่อนไม้ที่ถูกทิ้งแล้วหาประโยชน์ไม่ได้” พระติสสะพิจารณาตาม เมื่อพระพุทธองค์ตรัสเสร็จพระติสสะ
ก็บรรลุเป็นพระอรหันต์พร้อมกับดับขันธในเวลาเดียวกัน

การรักษาพยาบาลสมัยใหม่ที่กำลังได้รับความนิยมอยู่ในปัจจุบันคือ การทำกัวซา หรือชูด
ชา หรือชูดพิษ หรือชูดลมและการสวนล้างลำไส้ใหญ่ (ดีท็อกซ์) เพื่อขับสารพิษออกจากร่างการ
สรุป

หลักการรักษาพยาบาลผู้ป่วยตามแนวพุทธและการรักษาพยาบาลสมัยใหม่ (แพทย์
ทางเลือก) เป็นวิธีการที่สามารถป้องกันโรคที่จะเกิดขึ้นแก่มนุษย์ทั้งด้านร่างกายและจิตใจได้ แต่ในทาง
กลับกันเมื่อคนเรามีการดูแลรักษาสุขภาพตนเองก่อนแล้ว เมื่อถึงเวลาหนึ่งการรักษาด้วยวิธีการต่างๆ
ที่อาจจะมีความแตกต่างกันตามอาการของโรคก็เป็นเพียงการเยียวยารักษาในระดับหนึ่งเท่านั้น เมื่อ
ร่างกายเกิดความเปลี่ยนแปลงไป สิ่งที่ดีที่สุดคือการป้องกันหรือการดูแลสุขภาพของตนเองก่อน
เพราะเราย่อมรู้สาเหตุที่เกิดขึ้นของโรคนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี แล้วปรับสมดุลของร่างกายด้วยวิธีการ
ต่างๆ เช่น การบริโภคอาหาร การออกกำลังกาย การบริหารจัดการ การอยู่กับธรรมชาติและสุขลักษณะที่
ถูกต้อง เป็นการรักษาพยาบาลที่สอดคล้องกับหลักการรักษาพยาบาลทั้งตามแนวพุทธและสมัยใหม่
เพราะเป็นการรักษาที่ต้นเหตุนั่นเอง

References

- โกมาตร จิ่งเสถียรทรัพย์. (2536). *แนวคิดไทยเรื่องเจ็บไข้ได้ป่วยในภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่ม 2*.
กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป,
พุทธทาสภิกขุ. (2551). *แก่นพุทธศาสนา*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ,
พระครูอินทสารวิจิตร อินทสโร (กิจโร). (2551). “ศึกษาการรักษาโรคด้วยยาสมุนไพรและธรรมโอสธที่ปรากฏในคัมภีร์
พระพุทธศาสนา”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท). (2550). “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องสุขภาพแบบองค์รวมใน
พระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดตะวันตก”. สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

รายงานสืบจากการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 8 และระดับนานาชาติ ครั้งที่ 1 เรื่อง “พระพุทธศาสนา กับ แนวโน้มโลกยุคใหม่ : วิถีครู
บาศรีวิชัยสู่อารยธรรมร่วมสมัย” “Buddhism and New Global Trends : The Footprint of Khrua Sriwichai Towards
Contemporary Civilization”

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช. (2548). *เวชกรรมแผนไทย*. เอกสารการสอนชุดวิชาเวชกรรมแผนไทย หน่วยที่ 1-8.
พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช,
ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. 2542*. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์
ศศิธร เหมภารัตน์. (2549). “การศึกษาเปรียบเทียบพุทธวิธีในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมกับการแพทย์แผนไทย”.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,